

Costinel-Iulian PARTENIE
(Universitatea de Vest
din Timișoara)

Benjamin Fundoianu și diversitatea influențelor biografice

Abstract: (Benjamin Fundoianu and the Diversity of Biographical Influences) Benjamin Fundoianu, an important Romanian writer, later emigrated to France, where he signed his works with the French variant of the name, Benjamin Fondane, is one of the most complex writers of the two spaces due to his diversified work. He worked in the following fields: literature, literary criticism, essay writing, journalism, philosophy, cinematography, etc., showing a great interest in each of the aspects mentioned above. His departure and establishment in France brought with it new opportunities, as well as coming into contact with people and personalities who marked his destiny. In this article, we will present the most important "meetings" that changed the writer's view of the act of creation. At the same time, we will highlight the main ideas that he took over and later inserted into his own texts, a change of perspective on certain elements can be observed. Moreover, the receptivity he showed allowed him to assert himself in several fields, proving intellectual capacities that were noted by those around him. Often, his varied work was the subject of "disputes" regarding the writer's inclusion in a current or even regarding his belonging to the Romanian, French and even universal cultural space. Thus, the biographical journey of Benjamin Fundoianu/Benjamin Fondane created the context of the formation of a complex writer, whose work offers multiple clues about the influences he suffered.

Keywords: *Benjamin Fundoianu, Benjamin Fondane, influences, biography, creation.*

Rezumat: Benjamin Fundoianu, un important scriitor român, emigrat ulterior în Franța, unde și-a semnat operele cu varianta franceză a numelui, Benjamin Fondane, este unul dintre cei mai complecși scriitori al celor două spații datorită operei sale diversificate. Acesta a activat în următoarele domenii: literatură, critică literară, eseistică, jurnalistică, filosofie, cinematografie etc., dovedind un mare interes pentru fiecare dintre aspectele amintite mai sus. Plecarea și stabilirea sa în Franța au adus cu sine noi oportunități, precum și intrarea în contact cu persoane și personalități care i-au marcat destinul. În articolul de față, vom prezenta cele mai importante „întâlniri” care au schimbat viziunea scriitorului asupra actului creației. Totodată, vom evidenția principalele idei pe care le-a preluat și inserat ulterior în propriile texte, putând observa schimbarea perspectivei asupra anumitor aspecte. Mai mult decât atât, receptivitatea de care a dat dovadă i-a permis să se afirme în mai multe domenii, dovedind capacități intelectuale ce au fost remarcate de cei din jurul său. Adesea, opera sa variată a fost subiectul unor „dispute” privind încadrarea scriitorului într-un curent sau chiar în ceea ce privește apartenența sa la spațiul cultural românesc, la cel francez și chiar universal. Astfel, periplul biografic al lui Benjamin Fundoianu / Benjamin Fondane a creat contextul formării unui scriitor complex, a cărui operă oferă multiple indicii cu privire la influențele suferite.

Cuvinte-cheie: *Benjamin Fundoianu, Benjamin Fondane, influențe, biografie, creație.*

Biografia, în sensul propriu al cuvântului, surprinde momentele esențiale ale vieții unei persoane, cu scopul de a prezenta cronologic parcursul acesteia, din momentul nașterii sale și până la plecarea în neființă. Totuși, considerăm oportună explicitarea acestui termen pe cât de banal, pe atât de elocvent în demersul nostru.

În *Micul dicționar îndrumător în terminologia literară*, în dreptul termenului *biografie* sunt precizate următoarele aspecte:

„**BIOGRAFIE** (< fr. *biographie* ; cf. gr. *bios*, viață și *graphein*, a scrie) Povestire, pe bază de documentare riguroasă, a vieții unor personalități de seamă din toate domeniile de activitate umană: politică, literară, științifică, artistică etc. [...] Într-o biografie izbutită, latura istorică, existența individuală și latura literară se îmbină într-un tot armonios.” (Fierescu, Ghiță 1979, 282).

Astfel, biografia este văzută nu doar ca o inventariere a momentelor din viața unei persoane, ci, mai degrabă, ca o comentare a existenței acesteia și a activității desfășurate.

George Călinescu își pune întrebarea, la un moment dat:

„Ce este biografia unui scriitor? Este viața în sensul cel mai înalt al cuvântului, succesiunea de momente superioare explicând opera, sinteza ideologică a zilelor trăite, proiectată pe tabloul epocii.” (Călinescu 2000, 8).

Corelația dintre factorii istorici și cei de natură personală este implicită când vine vorba despre prezentarea biografiei unui scriitor întrucât, așa cum vom arăta în cele ce urmează, contextul exterior influențează foarte mult devenirea unui om, modelând-o bidimensional: pe de-o parte, anumite evenimente istorice au un impact pozitiv asupra dezvoltării personalității cuiva, dar, pe de altă parte, pot avea repercusiuni asupra unui individ, uneori ducând chiar la scurtarea existenței acestuia în plan fizic, cum este și cazul scriitorului despre care discutăm.

Cazul lui Benjamin Fundoianu este unul cu totul aparte întrucât traseul său biografic înregistrează fluctuații semnificative pe care le regăsim reflectate și la nivelul operei sale bogate.

În documentele oficiale, Benjamin Fundoianu figurează ca Benjamin Wechsler, grafiat și Vexler sau Wexler, fiul lui Isaac Wechsler (1865-1917), comerciant. Bunicul patern fusese arendaș și avea moșie în ținutul Fundoaia, în zona orașului Herța, cândva aparținând României, astăzi parte componentă a Ucrainei. Întâmplător sau nu, întrucât nu a specificat niciodată motivul alegerii și nici nu există date care să susțină că ar fi vizitat vreodată acest loc simbolic, de la această spațiu familial (moșia Fundoaia) își va fixa pseudonimul literar cu care va rămâne în posteritate atât în spațiul românesc – B. Fundoianu, cât și în cel francez – Benjamin Fondane. Tatăl său, Isaac Wechsler a plecat din lume destul de tânăr, la numai 52 de ani, în 1917, în timpul războiului, bolnav fiind de tifos exantematic, la spitalul Sfântul Spiridon din Iași, veste dată, printr-o

scrisoare, datată 9 mai 1917, de către A. Steuerman-Rodion, aflat și el pe front, ca medic militar. Imaginea tatălui îi va rămâne în conștiință și va fi surprinsă în textele sale, în ipostaze simbolice.

Mama, Adela Schwarzfild (1859-1953), căsătorită Wechsler, provenea dintr-o familie de intelectuali de seamă din zona Moldovei, ce s-au implicat activ în viața socio-culturală a Iașiului, pe întreg parcursul secolului al XIX-lea. Bunicul său, Benjamin Schwarzfild, al cărui nume îl poartă, va rămâne în conștiința nepotului său prin faptul că i-a facilitat accesul spre literatură: primele texte citite de Fundoianu/Fondane provin din biblioteca bunicului, descoperită în podul casei și pe care, declara el, „am moștenit-o ca s-o continui” (Fundoianu 1978, 597). Același bunic a fondat prima școală evreiască din Iași la care va fi elev, peste ani, Benjamin Fundoianu.

Ramura maternă aduce o ereditate culturală excepțională întrucât și unchiul său, frații mamei, Elias (1855-1915), care a scris *Istoria evreilor în România*, Wilhelm (1854-1894), filolog și istoric, și Moses Schwarzfild (1857-1943), jurnalist, folclorist, editor, traducător, cu o activitate literară bogată, membrii marcant ai comunității evreiești din spațiul românesc, au fost sursă de inspirație pentru tânărul Benjamin.

Familia Wechsler mai numără și două fete: sora mai mare, Lina (1896, Herța – 1944, Auschwitz – presupunere întrucât nu există date concrete cu privire la acest aspect), pe care apropiatii o numeau Țoca și cu care Benjamin a avut o relație specială întreaga viață, găsindu-și sfârșitul împreună, în lagărul nazist de la Auschwitz-Birkenau; Rodica (1905, Iași - 1967, București), sora mai mică.

Ca orice tânăr, aflat la început de drum, Fundoianu a avut mentori ce i-au călăuzit pașii pe drumul literaturii: A. Steuerman-Rodion, de formație medic, iar, în paralel cu activitatea profesională, poet și ziarist, rudă a sa prin căsătoria cu Angela Schwarzfild, fiica lui Moses Schwarzfild, unchiul său, pe care-l apreciază în mod deosebit. De asemenea, Alfred Hefter, editor al revistei ieșene „Versuri și proză”, i-a facilitat tânărului Benjamin formarea ca redactor; I. M. Rașcu, profesor de franceză, i-a adus în atenție o lume fascinantă, cea a culturii franceze, oferindu-i acestuia sugestii de lectură. Lista este, evident, mult mai lungă, deoarece, pentru tânărul Benjamin, fiecare contact cu lumea din jurul său avea drept rezultat lărgirea orizontului său de cunoaștere, precum și multiplicarea perspectivelor ce „mi le-au sugerat probabil, pe vremea aceea, sufletul lucrurilor și ființelor prejmuitoare.” (Fundoianu 1976, 84).

În adolescență, când se resimțeau primele imbolduri ale viitorului scriitor, Fundoianu a fost ghidat de apropiatii săi în domeniul literaturii: cel mai mult a corespondat cu sora mai mare, Lina, cu care a păstrat o foarte strânsă legătură, până dincolo de moarte. Benjamin Fundoianu a dovedit, încă de timpuriu, așa cum am precizat, o atracție aparte pentru fenomenul literar și nu numai, dovedindu-se curios față de toate problemele lumii în care trăia. Astfel, notase, în unul din caietele sale de notițe, în 1915, că:

„aveam un inexorabil gust pentru citit și eram unul dintre cititorii cei mai asidui ai tomurilor de literatură, începând cu almanahurile mucegăite și resuscitate de prin

poduri, până la versurile impregnate de mistuitoare suferinți ale lui Eminescu.” (Fundoianu 1974, 2).

Toți membrii familiei lui Fundoianu îi apreciau înclinația spre lumea scrisului, iar cei mai importanți susținători care l-au îndrumat în acest domeniu au fost cei trei unchi ai săi, care au parcurs manuscrisele tânărului și care i-au oferit sprijinul necesar. Primul dintre ei, „cel mai apropiat, cel mai respectat și a cărui vorbă e literă de lege” (<https://www.observatorcultural.ro/articol/b-fundoianubenjamin-fondane-o-provocare/>), a fost A. Steuerma-Rodion, alintat de Fundoianu „bădi Adolphe”, care s-a gândit că textele tânărului nepot sunt demne de a fi publicate și făcute cunoscute lumii.

Cel de-al doilea unchi, respectat în egală măsură ca primul, a fost „bădia Davila”, nimeni altul decât dramaturgul Alexandru Davila, cu care A. Steuerma-Rodion analiza textele lui Benjamin Fundoianu. Alexandru Davila este cel care i-a format gustul pentru literatura franceză, în detrimentul celei germane, pe care o cunoștea și din ai cărei scriitori tradusesese deja câteva texte.

Cel de-al treilea unchi, „bădia Alfred”, stabilit la Paris, primea prin corespondență textele lui Benjamin Fundoianu, luând decizia, în urma parcurgerii acestora, de a-și încuraja nepotul.

Primele sale încercări literare au fost împărtășite cu sora mai mare, Lina, care nu era prea încrezătoare în talentul fratelui său, dar care, prin atitudinea avută, l-a determinat pe Beno să vrea să se perfecționeze constant. Pe când aceasta era plecată la Viena, fiind trimisă, în 1912, de familie la studii de contabilitate, fratele mai mic, Benjamin, alintat Beno, îi trimitea scrisori cu textele pe care le traducea sau cu cele scrise de el însuși.

Astfel, îi va trimite surorii sale o scrisoare, însoțită de două caiete cu texte, pe care le va arăta unui prieten din Viena, care va dovedi un spirit critic bazat pe o bogată cultură, ale cărui observații vor constitui, pentru tânărul Fundoianu, un imbold în creația sa literară ulterioară. Pe parcursul scrisorii, Beno îi mărturisește surorii sale bucuria pe care o resimte pentru că aceasta îi citește poeziile și îi oferă părerea sa sinceră și pentru că a împărtășit textele cu dl. Reis, care s-a dovedit a fi un bun observator, transmițându-i câteva gânduri „descurajatoare”, care aveau să-i determine tânărului Fundoianu o dorință și mai puternică de a scrie.

Relațiile de prietenie pe care le-a înnodat în timpul Primului Război Mondial cu oamenii de cultură refugiați la Iași au stat la baza unei decizii radicale: Ion Minulescu îl va îndemna să părăsească orașul natal și să se stabilească la București. Acest moment este redat, ani mai târziu, de F. Brunea-Fox:

„Exact la sfârșitul Primului Război Mondial, în 1918, trenul așa-zis al «armistițiului» luase [...] și câțiva tineri [...] pe Benjamin Fundoianu, Iosif Ross, Alexandru Philippide și pe mine. Prieteni încă din școala primară, ademeniți încă din adolescență de mirajul Bucureștilor.” (Brunea-Fox 1985, 232-233).

Această atracție a centrului, văzut ca pol cultural și ca loc al libertății de exprimare, va fi constantă întrucât, după câțiva ani, Parisul va fi noul topos ce-i va suscita, datorită efervescenței sale culturale, interesul lui Benjamin Fundoianu.

Șederea sa la București va fi marcată și de întâlnirile organizate în casa Mărioarei Raicu (Rudich), de care Benjamin era îndrăgostit și pe care o va numi Mărior, dedicându-i un întreg ciclu de poeme intitulat *Cântece simple: Mărior*, integrat în volumul *Privești*. În casa acesteia, se vor reuni mulți dintre tinerii avangardiști ai perioadei: Ilarie Voronca, Mihail Cosma, Iosif Ross, Felix Brunea-Fox, Ion Călugăru etc.

După plecarea în Franța și stabilirea la Paris, se împrietenește cu Jules de Gaultier în a cărui casă își va cunoaște mentorul. Esențială pentru devenirea lui Fondane rămâne întâlnirea cu Leon Șestov, filosof despre care scrisese și publicase articole în revistele românești, dar pe care nu-l cunoscuse decât prin intermediul cărților:

„l-am întâlnit pentru prima dată pe Leon Șestov într-o zi din primăvara anului 1924, la Jules de Gaultier. Publicasem cu doi ani mai înainte șase cronici despre *Revelațiile morții* (ultima lui lucrare publicată în românește) și ignoram în mod absolut dacă e viu sau mort, din secolul nostru sau din secolul trecut. Mi l-aș fi imaginat de oriunde, numai din Rusia nu.” (Șestov 1993, 56).

Se va stabili o legătură de prietenie între cei doi, Șestov, considerat unul dintre cei mai importanți filosofi ai existențialismului, ghidându-l pe Fundoianu pe acest făgaș intelectual. Relația celor doi se va menține până la decesul lui Șestov, în 1938.

Teatrul s-a dovedit a fi un mecanism prin care este expus „strigătul” unui om ce nu-și găsește locul, prins mereu într-un vârtej al existenței: „l’homme n’est pas ce qui se supporte sans se plaindre / c’est ce qui crie, pleure, et ne se plie pas” (<https://editions-verdier.fr/2014/03/10/la-quinzaine-litteraire-1er-mai-2013-par-christian-mouze/>), atitudine ce-l apropie pe Fundoianu de filosofia existențială a lui Șestov. Mai mult, în textele sale dramatice, scriitorul redă încercările de căutare și regăsire a sinelui, pe care personajele sale, adesea alegorice, le întruhidează.

Primul său text poetic publicat în Franța este intitulat *Le regard de l’absent* și a fost integrat în paginile revistei „Discontinuité”, coordonată de Claude Sernet. Devine tot mai interesat de filosofie, pe care o descoperă prin intermediul mentorului său:

„îmi face plăcere să vă găsesc, dar mă simt înspăimântat. Pot, împreună cu dumneavoastră, să-mi pun problema, dar n-o pot duce până la capăt. Încă refuz să vă urmez, dar cu o teamă delicioasă” (Fundoianu 2011, 33)

nota Fondane într-o scrisoare adresată lui Șestov.

În noiembrie 1938, moare Lev Șestov, iar dispariția acestuia va lăsa un gol imens în sufletul lui Fondane. Influența pe care a avut-o Șestov asupra acestuia este redată de Cioran, în cartea sa, *Exerciții de admirație*:

„Ca și lui Șestov, îi plăcea să plece de la un citat, simplu pretext, la care nu înceta să facă referire [...] nu știa, în general, să se oprească [...] și ascultându-l ai fi spus că *punctul* [s.a.] îl îngrozește.” (Cioran 2003, 148).

De altfel, vestea morții lui Șestov i-a produs lui Fondane o stare de profundă tristețe: „Când tăcea însă, el, omul care, trecând peste orice, își domina destinul, avea un aer jalnic și, în anumite momente, *pierdut* [s.a.]” (Cioran 2003, 151).

În casa lui Șestov, o va cunoaște pe Victoria Ocampo care îl va invita, în numele Societății *Amigos del Arte*, să călătorească în Argentina, să prezinte câteva filme de avangardă, la Buenos-Aires, și să susțină câteva conferințe pe aceeași temă – cinematografia și încercările de modernizare a acestui domeniu artistic.

Despre această experiență va vorbi într-un interviu acordat, în 1930, Sarinei Cassvan, în care va mărturisi că „am fost chemat să vorbesc cum vreau, despre ce vreau și tocmai *libertatea* [s.a.] aceasta o prețuiesc mai mult decât orice” (Fundoianu 1998, 141-142). În acest periplu cultural, a conferențiat la Facultatea de Filosofie din Buenos Aires, unde a susținut prelegeri despre Leon Șestov.

Întrebat fiind de succesul călătoriei, acesta s-a arătat încrezător în reușită: era „pentru întâia oară, în Buenos-Aires, când cineva aducea cu el ceva din spiritul revoluționar european, în cinema, în artă, în filosofie.” (Fundoianu 1998, 141-142). Spre finalul interviului, i s-a cerut să explice de ce nu vine și în România să promoveze aceste inovații, răspunsul fiind unul tranșant: „fiindcă nu mă cheamă nimeni, deși voiajul e mai puțin lung și mai puțin scump.” (Fundoianu 1998, 142-142).

Într-o scrisoare adresată surorii sale, Lina, va mărturisi: „conferința a avut un succes imens de discuție, conversație, aplauze, enervare etc. Mult mai mare decât filmele luate cu mine și proiectate” (Fundoianu 2011, 34), fapt deloc surprinzător întrucât era fascinat de ceea ce poate exista dincolo de material, de un anumit obiect sau fapt, de ceea ce poate determina, fie și în plan ipotetic, un anumit subiect de discuție.

Astfel, periplul biografic al lui Benjamin Fundoianu / Benjamin Fondane a creat contextul formării unui scriitor complex, a cărui operă oferă multiple indicii cu privire la influențele suferite.

Referințe bibliografice

- Brunea-Fox, F. 1985. *Memoria reportajului*. București: Editura Eminescu.
- Călinescu, G. 2000. *Viața lui Mihai Eminescu*. [București]: Editura Cartex.
- Cioran, Emil. 2003. *Exerciții de admirație*. În românește de Emanoil Marcu. București: Editura Humanitas.
- Fierescu, C., Ghiță, Gh. 1979. *Mic dicționar îndrumător în terminologia literară*. București: Editura Ion Creangă.
- Fundoianu, B. 1976. *Aș povestii cu drag...*, in „Manuscriptum”. Revistă trimestrială editată de Muzeul Literaturii Române, anul VII, nr. 2, p. 83-91.
- Fundoianu, B. 1978. *Poezii*. Ediție, note și variante de Paul Daniel și G. Zarafu. Studiu introductiv de Mircea Martin. Postfață de Paul Daniel. București: Editura Minerva.

- Fundoianu, B. 2011. *Opere. Poezia antumă*. Volumul I. Ediție îngrijită de Paul Daniel, George Zarafu, Mircea Martin, cuvânt-înainte și prefață de Mircea Martin, tabel cronologic și dosar critic de Roxana Sorescu, postfață de Ion Pop. București: Editura Art.
- Fundoianu, Benjamin. 1974. *Priveliști și inedite*. Ediție îngrijită, introducere și note de Paul Daniel. București: Editura Cartea Românească.
- Fundoianu, Benjamin. 1998. *Strigăt întru eternitate*. București: Editura Metropol.
- Șestov, Lev. 1993. *Începuturi și sfârșituri*. În românește de Emil Iordache, prefață de Dan Alexe. Iași: Editura Institutului European.

Webografie

- Roxana Sorescu, B. *Fundoianu / Benjamin Fondane: o provocare*, în „Observator cultural”, nr. 742, din 01.10.2014, <https://www.observatorcultural.ro/articol/b-fundoianubenjamin-fondane-o-provocare/>, ultima accesare la 12 mai 2024.
- Christian Mouze, *Benjamin Fondane commence*, în „La Quinzaine littéraire”, 1^{er} mai 2013, <https://editions-verdier.fr/2014/03/10/la-quinzaine-litteraire-1er-mai-2013-par-christian-mouze/>, ultima accesare la 21 aprilie 2024.